

An Analysis of the Method of Understanding Social Problems through Sociological Imagery in Social Theory

Aziz ŞEKER¹

Keywords

Social theory,
sociological
enlightenment,
social problem,
sociological
imagery,
sociological
attitude.

Abstract

Scientific knowledge on which the approaches of different disciplines in social sciences are based is identical with social theory. Many important historical figures that have a share in the formation and development of social theory in particular (Comte, Durkheim, Weber, Marx, Simmel etc.) continue to be read in our century; social theory doyens who develop discourse on their accumulation (Foucault, Beck, Giddens, Fromm, Bourdieu, Bauman etc.) more often come to the agenda especially in the academic field. In order for the social disciplines which are developed by the possibilities of social theory to develop a respect for the past and to develop a sociological attitude in terms of interpreting the present and predicting the future, they need to be able to comprehend sociological enlightenment/sociological thinking method with Bauman's conceptualization and to understand the nature of social problems. At this point, it should be important to have sociological imagery. As a necessity of their relationship with sociology and the fact that they are nourished by social theory, to make inferences about social facts and social problems, social scientists prefer to employ sociological enlightenment/sociological thinking method. The fact that social sciences have a unique imagery over time will contribute to sociological thinking and allow for the enrichment of the impressions of social theory. The text we are working on below underlines the importance of the sociological imagery in understanding the social problems in social theory in terms of the sociological praxis and focuses on the discussion of taking sociological attitudes about social issues. It is expected that this study will contribute to new discussions in terms of the importance of having sociological imagery in understanding social problems and having a positive effect on concept level.

Article History

Received
1 Jun, 2020
Accepted
21 Jun, 2020

Sosyal Teoride Sosyolojik İmgelem İle Sosyal Sorunları Anlamak Üzerine Bir Çözümleme

Anahtar Kelimeler

Sosyal teori,
sosyolojik
aydınlanma, sosyal
sorun, sosyolojik
imgelem, sosyolojik
tutum.

Özet

Sosyal bilimlerde farklı disiplinlerin yaklaşımlarının dayandığı bilimsel bilgi, sosyal teoriyle özdeştir. Özellikle sosyal teorinin kuruluşunda ve gelişiminde pay sahibi olan birçok önemli tarihsel figür (Comte, Durkheim, Weber, Marx, Simmel gibi) yüzyılımızda da okunmalarını sürdürmekte, onların birikimi üzerinde söylem geliştiren sosyal teori duayenleri ise (Foucault, Beck,

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-5634-0221. Dr., Amasya Üniversitesi, shuaziz@gmail.com

Giddens, Fromm, Bourdieu, Bauman gibi) özellikle akademik alanda daha bir sıklıkla gündeme gelmektedirler. Günümüzde sosyal teorinin olanaklarıyla gelişen sosyal disiplinlerin hem geçmişe saygıları hem de günceli yorumlamak ve geleceği öngörmek açısından sosyolojik bir tutum geliştirmeleri için Bauman'ın kavramsallaştırmasıyla sosyolojik aydınlanma/sosyolojik düşünme yöntemiyle kavrayış yeterliliğine sahip olmaları, aynı zamanda sosyal sorunların doğasını anlamalarını sağlar. Bu noktada sosyolojik imgeleme de sahip olmak önemsenmelidir. Sosyal bilimciler, sosyal teoriden beslenen yanıyla sosyolojiyle süren kan bağı ve sırdaşlığının bir zorunluluğu olarak, toplumsal olgular ve sosyal sorunlarla ilgili çıkarımlarında sosyolojik aydınlanma/sosyolojik düşünme yönteminden yararlanma yoluna gitmektedir. Sosyal bilim dallarının zamanla kendine özgü bir imgeleme sahip olması ise sosyolojik düşünmeye katkı sağlayacak, sosyal teorinin uygulamadan edindiği izlenimlerini de zenginleştirmesine fırsat verecektir. Aşağıda üzerinde çalıştığımız metin, sözünü ettiğimiz bu bağlam üzerine sosyoloji praxisi açısından sosyal teoride sosyal sorunları anlama konusunda sosyolojik imgelemenin önemini altını çizerken, sosyal sorunlarla ilgili sosyolojik tutum almak tartışması etrafında dönmektedir. Çalışmanın, sosyolojik imgeleme sahip olmanın sosyal sorunları anlama/kavrama düzeyine olumlu etkide bulunması açısından yeni tartışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
1 Haziran 2020
Kabul Tarihi
21 Haziran 2020

1. Giriş

İmgelem; üzerinde çalıştığımız sosyal olguların zihnimize yol açtığı etkilerin değerlendirilmesinde başvurulan anahtar kavramlardan biridir. Nasıl ki başlangıcından itibaren, düşünsel ve entelektüel etkinliklerin özel bir biçimi ve insanın yaratıcı güçlerinin etkin bir anlatımı olan sanat geniş bir imgeleme sahip olarak ilerlemekteyse, sosyal disiplinlerde de olguların çözümlenmesinde kavramların doğru kullanımı ve doğru anlamlandırmasıyla işleyen bir imgesel bellek akademik pratiği zenginleştirebilmektedir (Suchkov, 1976: 9). Bu kavramların, sosyal bilimlerle özde ise sosyolojiyle ilgili olduklarında, toplumsal yapıya ilişkin nesnel süreçleri ve sosyal olguları gerçekçi bir biçimde yansıtması önemsenmesi gereken bir durumdur. Yanlış bir kavramsallaştırma ve gerçeklere dayanmayan bir imgelem, yapılacak teorik analizlerin ve onlardan yola çıkan uygulamaların başarısına gölge düşürecektir. Ayrıca insancıl imgelem temelinin olması sosyal mesleklerin bilgi, değer ve beceri temelinin dayanaklarını güçlü kılan bir unsurdur. Bu onların praxis tarzına da yön verir. Örneğin konumuzu, sosyolojiyle kurulu bağından yola çıkarak bir olgu olarak sosyal hizmet disiplini üzerinden giderek somutlaştıracak olursak: Türkiye'deki 'sosyal hizmet uygulamalarının' gelişerek sürmesi, etkinliğini ve etkililiğini arttırması için uygulama eylemine koşut olarak geribildirim, yapıları izleme, yeniden değerlendirme süreçleri önem taşır. Bu süreçler kavramlarla düşünce üretimine yönelir. Terimleri ve terminolojisi zayıf bir mesleğin uygulamalarını değerlendirmesi de sıkıntılara girer. Özel gereksinim gruplarına hizmetlerin sunulmasında, mesleğin tanıtılmasında, mesleksi hakların savaşımının verilmesinde, ilgili bilim dalının doğru tartışılmasında, mesleki disiplininin oluşturulabilmesinde, uygulamadan sadece bir kesit; sosyal yardımların düzenlenmesi ve dağıtılmasında, mesleksi terim ve kavramlar yapıcı, belirleyici ve yönlendirici önemdedir. Burada dikkat edilmesi gereken terim ve kavramların sosyal hizmet için ne kadar önemli olduğu gerçeğini göstermektir. Başka bir örneği

ise şunun üzerinden giderek değerlendirmek mümkündür: Bir şeylere sahip olan insan değil, kendisi bir şeyler olan insan, tam olarak gelişmiş, gerçekten insan olan insandır, cümlesinden imgelemimize yansıyan: maddi gereksinimleri ihtiyaçları doğrultusunda doyurulmuş sağlıklı ve refah içinde bir toplumda artık kendisi topluma ve toplumsal ilerlemeye katkı sunan sorumluluk sahibi rasyonel bir sosyal varlık akla gelir (Tomanbay, 2016: 10, Fromm, 1989: 53). Bu sosyal varlığın yalnızca elde ettiği maddi olanaklarla anılması büyük hata olur. İnsandan beklenen, kardeşleriyle birlikte paylaştığı bu dünyada adil taleplerinin karşılanması, refahtan insanca pay alması, kendisinin acımasız rekabet koşullarında insansızlaştırılmış kâra odaklı bir birey patolojisi sergilememesidir. Bunu çeşitli açılardan tartışmaya açabilir ve kavramsal arayışımızı boyutlandırabiliriz. Bu anlamda sosyolojik imgelem denilen şey sosyal bilimcinin düşünsel tutumunu ve bilimsel öngörüsüyle birlikte değerlendirilebilecek özgürleştirici bir okuma alanı açar. İnsan, toplum, adalet, onur ya da hak dendiğinde insani gelişimi öncelikle anımsatır. Dahası sosyal sorunlara ilişkin geliştirilecek bir düşünsel tutuma insancıl rasyonel bir anlam kazandırır.

Sosyal olgulara ilişkin güçlü bir imgelem yakalamış sosyal bilimcinin bilimsel yeterliliği ve düzeyi sorunların çözümünde ve önerilerin geliştirilmesinde son derece önemli bir işleve sahip olabilmektedir. Sosyal sorunların doğasına ilişkin sosyal teorinin olanaklarıyla yapılacak çalışmaların ve bunlara ilişkin sosyolojik bir aydınlanmaya sahip olmanın bilimsel yaklaşımların mesleği kabul edilen sosyolojinin uygulama becerisini ve başarısını artıracak muhakkaktır. Bir sosyal teoriden hareket eden aktörün sosyoloji imgelemine önemseyişi, onun çalışma alanı kabul edilen sosyal sorunlar ile toplumsal olguları kavrayışını zenginleştirecektir. Şimdi bir örnek üzerinde daha çalışalım: Sosyal teorideki kabul edilmiş yönüyle sosyolojinin uygulaması da kabul edilebilecek bir sosyal hizmet, insan hakları ve özgürlükleri söylemine dayanan, sosyal adalet ve insan haysiyetini savunan, kültürel farklılıklara saygı felsefesine sahip, toplumsal eşitsizliklerle mücadele eden, insan onurunu temel alan, sosyal refah ve toplumsal bütünleşmeyi temel amaçları yapmış bir tarihsel uğraştır. Dolayısıyla insan ve topluma ilişkin sorunlar onun olmazsa olmazıdır. Çünkü bunlarla ilgilenmeye zorunludur! Neden mi? Çünkü daha başlangıçta meslek failinin yapmış olduğu “and” buna ilişkindir. Özellikle andın içeriğine baktığımızda anlatmaya çalıştığımız konuyla ilgili bizi aydınlattığını görürüz. Evrensel bir insancıl değer temeline dayanan meslek andı şu şekildedir: *“Mesleğe katıldığım şu andan itibaren insani ilişkilerin temeli olarak bireyin kişiliğine ve haysiyetine değer vereceğime, kişinin sırrını koruyacağıma, mesleki ilişkilerimi ırk, din, inanç, milliyet, ekonomik ve toplumsal farklılık gözetmeksizin kuracağıma, kişi ve toplumun mesleğimi ilgilendiren sorunlarında kendimi daima hazır bulunduracağıma ve sorunların çözülmesinde tüm gücümle çalışacağıma, meslektaşlarımla fikir, uğraşı ve bulgularına saygı göstereceğime, mesleki gücümü kişi ve toplumun refahına adayacağıma and içerim.”* Görüyoruz ki, bu metin insan değerini önceleyen, toplumsal gelişmenin insancıl alanını yapılandıran bir teorik arka planın pratikteki meslek elemanına vakfedilen sorumluluklarına odaklanmaktadır. Bu aynı zamanda sosyal teoride sosyolojinin birikimden hareketle, sosyal hizmetin etiğinin, ilkelerinin ve standartlarının üzerindeki uzlaşmayı anımsatır. Bunun orijini insanın değeri ve onuruna gösterilen saygıyla örtüşür. Başka bir açıdan birey ve toplum yaşamını demokrasinin idealleri

doğrultusunda var kılarak, insan topluluğunun eşit ve daha özgür bir dünyada yaşamasını genel amacı arasında görür (Şeker, 2011: 189). Her şeyden önce bu saptama, sosyolojinin insan yaşamına verdiği önemle de ilişkilidir. Çünkü sosyolojinin insan hayatına ve insanların bir arada yaşamalarına varmak için çabası, paylaşılan özgürlüğün vazgeçilmez bir koşulu olarak karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü yükseltmektir. Bu nedenle sosyolojik düşünmek hoşgörüyü besleyen anlayışı ve anlayışı mümkün kılan hoşgörüyü artırmaktan başka bir şey değildir. Sosyolojik düşünmek özgürlük davasına hizmet eder (Bauman, 2015: 256-257).

Kısaca sosyal teorinin ana damarları arasında yer alan sosyolojik bilgi ve sosyolojik imgelem, sosyal sorunların çözümüne odaklanan diğer sosyal bilim dalları için gereklidir. Sosyolojik imgelemin, sosyal sorun alanlarında işlevsel olan uygulamalı sosyal bilim mesleklerine katkısı yadsınamaz. Yukarıda örneklediğimiz sosyal hizmet olgusu ise bunun sadece bir kısmını oluşturmaktadır.

2. Sosyal Teoride Sosyolojik Düşünmenin Sosyolojik İmgeleme Katkısı

Kavram duyarlılığı aydın olmanın temel özelliklerindedir. Ancak, daha önemlisi, kavramlarla ilgili duyarlılığa sahip olmak bilimle ilgilenenler için bilimsel olmanın temelidir. Bilimsel algılama kavram duyarlılığı ile kolaylaşır ve tınılaşır. Her insan algılar, ancak bilimcinin algılaması farklı bir derinlik ve analitik bir güven ister. Kavram somut ya da soyut bir şeyle ilgili olarak zihnimize oluşan soyut ve genel tasarımdır. Kavramlaşmamış işlem bilim olamaz (Tomanbay, 1999: 41-42). Örneğin toplumsal bir olgu olmanın yanında sosyal bir sorun kabul edilen yoksulluğa dair geniş kapsamlı bilginin işlenişiyle ancak yoksulluk üzerine sosyolojik bir aydınlanma sağlanmış olabilmektedir. Yoksulluğun insanlık tarihi boyunca toplumsal değişme süreçlerindeki hallerini analiz etmek için bilim yol gösterici olmuştur. Dolayısıyla toplumsal değişme ve gelişme açısından bilim, insanın doğayı tanıma, kavrama ve onu gereksinmeleri doğrultusunda değiştirme zorunluluğundan doğmuş ve bu iş başarılı olduğu ölçüde insan türü gelişip ilerleyebilmiştir (Teber, 1978: 7). Şöyle de söylenebilir, insanın gelişmesini rasyonel değerlendirmek için; yani teknolojideki dönüşümler ve sanayi devriminin yansımalarının yanında aydınlanmanın ve modernliğin felsefi ve bilimsel düşünceyi sosyal teoride güçlü bir söylem olarak oturttuğundan itibaren Bauman'ın ifadesiyle sosyal bilimlerde "*sosyolojik düşünmek*" her dönem önemini korumuştur. Bauman'ın bilime büyük bir katkısıdır; birey ve toplumu ilgilendiren sorunlarla ilgilenirken sosyolojik aydınlanma ve sosyolojik düşünmeyi gündemde tutmuş olması. Ancak şu da vardır; bilimde mutlaklık tartışılan bir kavram olmayı sürdürdüğü içinde gerçeği ortaya çıkaracak şekilde çok detaylı analizler yapmak gerekir. Bu minval üzerine örneğin sosyal teoride "*beklenmedik sonuçlar*" kavramını anımsatmakta fayda var. Bakın, sosyologlar akılla tasarlanmış amaçlarla, bunların peşinde koşulurken açığa çıkan gerçekliğin biçimleri arasındaki uyumsuzluğu insan eyleminin "*beklenmedik sonuçları*" diye adlandırmayı seçmişlerdir. Böylece insanların yaşadığı dünyada olan biten ne varsa, hepsinin yaptıkları şeylerin sonucu olduğunu fakat bunların bekledikleri veya arzuladıkları türden sonuçlar olmadığını göstermişlerdir (Bauman, 2018: 262). Örneğin insanın yaşam döngülerine odaklanmış bir sosyal refah pratiği için, nesnel yaşamlarını planlarken karşılaştıkları birçok risk bizleri, "*beklenmedik sonuçlar*"ı sosyolojik olarak çözümlenmeye götürecektir. Sosyal bilim dalları,

sosyolojik bir bakış açısına ihtiyaç duyması nedeniyle bu kavramları ve bakış açılarını göz ardı etmez. Sosyal bilim bunu diğer bilim dalları içinde yer almaya başladığı tarihten itibaren yerine getirmektedir. Örneğin 19. yüzyılla birlikte klasik modern arayışla sınırlı kültürel bakışın duvarlar içinde tutmaya çalıştığı sosyal bilim, modernitenin evrimine karşı duramamış değişen koşulların mekân ve zaman düzleminde gerçekçi arayışlarını zorunlu olarak sürdürmüştür. Sosyal teorisyenler tarafından ulus devlet odaklı bilim uğraşısı, küreselleşmenin ve postmodernizmin yaygınlaşmasıyla evrenselliğin insan ve toplum gerçekliği açısından durumu bir kez daha sorgulanarak, “akışkan modernite”den tutun da “geç kapitalizmin kültürel mantığı”, “modernliğin sonu”, “katı olan her şer buharlaşıyor”, “yönteme karşı”, “postmodern durum”, “toplumsalın sonu”, “risk toplumu/öz dönüşlü modernite”, “juggernaut”, “ağ toplumu”, “McDonaldlaşma”, “simülasyon çağı” gibi uzun zamandır küresel ve yerel ölçekte yaşadıklarımıza bilimsel düzeyde kavrayış getirmeye çalışılan tanımlamalar yapılmıştır. Elbette bütün bunlar klasik kuramcılar tarafından eleştirildikleri gibi desteklenen yaklaşımlardır. Bu kavramlarla ilgili sosyolojik aydınlanma, insanların artık küreselleşmenin günlük yaşamlarında kendilerine zarar verebileceğinin de bilincine varmalarını beraberinde getirdi. Öyle ki, McDo insanların gözünde beslenmenin anlamından kopup anonim küreselleşmeyi simgeler oldu ve bunun toplumsal bir kurum olan aileye ve üyelerine etkisini düşündüğümüzde aslında insan ilişkilerinin doğasında da bir değişim meydana getirdiğini görürüz (Bove, Dufour, 2001: 67-162). Böyle bir beslenme endüstrisinin, ailenin önemli bir ritüeli ile üyelerinin sosyal bağlarını güçlendiren yemek geleneğine pek de olumlu yansımadağının altını çizmek gerekir. Yalnızca bunun mu? Doğru okunduğunda, sosyolojinin ilgi alanına giren tüketim alışkanlıklarının değişimiyle gelen sosyal yalnızlığı da bununla birlikte değerlendirmek gerekir.

Sonuçta yaşadığımız toplumsal koşullar; ayrışmasını, toplumlar arası kavgasını, toplumsal bölünmeleri hızla sürdüren bir dünyaya evrilmiştir. Evet, yeni koşullar yeni insan ilişkileri getirebilir, ancak birey ve toplum tüm geçmişiyle bu hızla koşan dünyayı bir şekilde var kılmaya devam etmektedir. Farklı teorik yaklaşımlar kendisini biçimlendirmektedir. Geleneksel ve bütünsel yaklaşımlar giderek mezzo ve mikro yöne doğru kaymaktadır. Öte yandan felsefi açıdan günümüz, adalet, eşitlik, mutluluk, hoşgörü, geçmiş yüzyıllarda aklın doğasında varolduğu ya da gücünü akıldan aldığı varsayılan ve tartışılan bu kavramların, düşünsel köklerinden koptuğuna dair tartışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Hâlâ birer amaçtırlar, ama onları değerlendirecek ve bir nesnel gerçekliğe bağlayacak rasyonel bir etmen olmadığının iddia edilmesiyle derinlemesine tartışılması gereken bir durum tespiti olmayı sürdürmektedir (Horkheimer, 2002: 69). Bunlara benzer süreçler, aslında modern dönemin getirdikleriyle ilişkilidir. Kuşkusuz modern dönem, insanların mutluluk fikriyle ilişkilendirebilecekleri ve ilişkilendirdikleri koşulların geniş çeşitliliğine bakmaksızın, onları eşi görülmemiş ve devamlı artan bir miktarda güven altına almayı vaat etmiştir. En popüler yorumlara göre bu muhtemelen modernitenin evrensellik amacı/iddiasının üzerinde bulunduğu zemindir (Bauman, Obirek, 2018: 88-89). Ancak zamanla birçok huzursuzluk kaynağının nedeni modernleşmelerin krizinin değil, başarısının sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Yani 19. yüzyılı anımsatacak şekilde, günümüzde de insanlığın büyük çoğunluğunun yaşadığı yıkıcı sonuçlar,

sanayileşme ve modernleşmenin toplumsal süreçleriyle bağlantılı olmakla birlikte ileri modernlikte toplumsal risk üretimi, toplumsal servet üretimine sistemli bir şekilde eşlik ettiği değerlendirilse bile başlangıçtan itibaren modernite, toplum içindeki konumun dış etkilerle belirlendiği düşüncesini alıp yerine insanın kendi kaderini kendinin belirlediği bir özyönetim düşüncesini de koymuştur (Beck, 2014: 16- 21-73, Bauman, 2017: 63). Burada modernitenin sağlık ve sosyal mesleklere kazandırdığı ve bu mesleklerin önemli değerlerinden biri kabul edilen, “*bireyin kendi kaderini tayin hakkı*” cümlesini anımsamamız gerekir. Bu hak, toplumsal dış etkilerin olumlu olduğu noktada anlam kazanır. Diğer yandan bireyi toplumsal kılan, toplumsal konum ve şartları sosyoloji imgelemine ilgi alanına da girer. Bununla ilintili olarak toplumsal koşulların kutuplaştırıcı etkisi, eşitsizlikler elbette bireyin bu özerk ve demokratik tutumunu etkileyecektir. Özgür insanlar ancak gerçek anlamda sağlıklı kararlar alabilirler. Toplumsal kaynakların yetersizliği ve onlara erişimde yaşanan eşitsizlikler bireyin yaşam hakkını kısıtlayan gerçeklerdir. Refaha erişmiş toplumlar gelişmişlerdir. Birey gelişen toplumun öznesidir. Bireyin sorunu toplumun sorunudur. Birey nasıl toplumun geleceği ise toplum da bireyin geleceğidir. Üretici/eyleyen/özne bireyin umudu, sağlıklı toplumdur. Dolayısıyla bu açıdan, “*gerçek anlamda özgürleşmek için “kamusal alana” ve “kamusal iktidara” bugün daha çok ihtiyaç vardır*” (Bauman, 2017: 89). Bunun ortaya çıkıp serpilmesi toplumsal koruma ve sosyal adalet düşüncesinin toplum içinde yer etmesine büyük ölçüde bağlıdır. Gelişmiş ya da refah toplumunu kavramsallaştırırken başvurulan öğelerden biri olan sosyal adalet, elbette gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, laiklik, sosyal devlet, kültürel farklılıkların eşitliği vb. insani ve toplumsal gelişim göstergelerini belirleyen unsurlarla birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü sosyal adalet kavramı, içine sadece “*iyi toplum*” görüşümüzü koyacağımız bir kavram değildir, daha kısıtlı bir kavramdır. Adalet esas itibariyle, çatışan talepleri çözmek için bir ilke (ya da ilkeler kümesi) olarak düşünülebilir. Bu çatışmalar değişik şekillerde oluşabilir. Sosyal adalet, bireysel ilerleme arayışında toplumsal işbirliği yapma ihtiyacından doğan çatışmalar için adil ilkelerin uygulanmasıdır. İşbölümü yoluyla üretimi artırmak mümkündür: Bu durumda ortaya çıkan soru, üretimin meyvelerinin sürece katılanlar arasında nasıl dağıtılacağıdır. Bu yüzden sosyal adalet ilkesi, ortak iş yapılması sürecinden doğan yararların dağıtımında ve yüklerin tahsisinde uygulanır. Aynı zamanda üretim ve dağıtım faaliyetleriyle ilgili toplumsal ve kurumsal düzenlemeleri kapsar. Adil yollarla sağlanan adil bir dağıtımdır. Ve bu demokratik yönetimlerde toplumsal katılımın önünü açar. Demokratiktir çünkü demokrasi özeleştirisini ilke olarak benimseyen ve bitimsiz yetkinleşebilirliğini bilen, kendini -tarihselliğiyle ve tarihselliğinde, geleceğiyle ve geleceğinde- bağımılayarak tanımlayan tek yönetim biçimidir (Harvey, 2016: 94-95, Derrida, 2006: 177). İşte bu yönetim biçimi altında insana saygı, sosyal refah ve toplumsal barış ancak yeşerebilir. Açıkçası süreçleri gerçekçi değerlendirebilmek anlamında da *sosyolojik düşünmenin* katkısı da burada anlam kazanıyor.

3. Sosyal Teori Açısından Sosyolojik İnceleme Sosyal Sorunları Kavrayış Yeterliliği

19. yüzyılda bilimsel netlik kazandığı kabul edilen sosyoloji zamanla geleneksel kuramlarını aşacak adımlar attı. Sosyoloji, düşünsel bir zenginlik edindikçe yaklaşımları da insan ve toplumun değişen sorunlarını ele alıştaki başarısıyla ciddi ilerlemeler kaydetti. Günümüzde ise toplumsal bütünleşmeye ilişkin insanları ve toplulukları bir araya getiren amaç birlikteliklerinin anlamını kaybetmeğe başlaması sosyoloji pratiğine ihtiyacın boyutlarını artırmıştır. İnsani gelişimin önünde toplumsal eşitsizliklere bağlı olarak ortaya çıkan ayrıştırma, yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ötekileştirme, toplumsal dışlanma durumlarının kritiği sosyal dayanışma sosyolojisinin ufkunda yapısal eleştirilerle var olmuştur. Toplumun dinamiğinin değişkenliği sağlıklı bir topluma duyulan gereksinimi artırmıştır. Sosyal teorinin sağlam birikimi, sosyoloji pratiğinin işlev bulduğu hemen hemen bütün sosyal refah alanlarında geçerliliğini sürdüren bilginin üretiminin ana gövdesini belirledi. Çocuk refahının tarihsel gelişimi, hastalıkla özdeş tutulup yıllarca kapatmaya maruz bırakılan yoksulların bilgisi, sosyal dışlanma ve onun her türünü yaşayan engelliler, LGBTİ bireyler, şiddet gören kadınlar, korunmasız insanların hareketliliğinin şehirlerin sosyal yapısını değiştirdiği ve ortaya çıkan yeni sorunların sosyolojik değerlendirmesini yapabilmek, artan bağımlı nüfus, işsizler, evsizler ve daha sayabileceğimiz birçok toplumsal olgu sosyoloji imgelemine etkileyen değişkenlerin sosyal teorinin bilimsel kavrayışından geçmemiş olması olanaksızdı. Örneğin engelli ve yaşlı bireylerin toplum içindeki konumuyla ilgili okumalarımızdan edindiklerimiz, bu olguların tarihsel seyri hakkında bizleri aydınlatır. Nasıl mı? Bunun yanıtını şöyle vermek mümkündür: Antropolojik açıdan Sapiens, Ortadoğu ve Avrupa'ya ulaştığında Neandertallerle karşılaştı. Bu insanlar Sapiens'ten daha kaslıydı, beyinleri daha büyüktü ve soğuk iklimlere daha iyi adapte olmuşlardı. Çeşitli aletleri vardı ve ateşi kullanabiliyorlardı. Ayrıca iyi avcılardı ve anlaşıldığı kadarıyla hasta ve yaşlılarına bakım yapıyorlardı. Arkeologlar, uzun yıllar ciddi fiziksel engellerle yaşamış Neandertal kemikleri buldular, bu da akrabalarının onlara baktığını gösteriyordu... (Harari, 2015: 27). Topluluk içi dayanışmada özellikle bakıma muhtaçların ilk insanların da yaşamlarında olduğuna dair bilgiler vardır. Bu yaşanmış gerçekliğin bilgisi bizim imgelemimize sosyal dayanışma kavramı olarak yansıyor. Sosyal iyi davranmanın varoluşsal temelinde, ontolojinin yerini burada anımsamak gerekir. *Sosyal iyilik/sosyal koruma/sosyal bakım/sosyal çalışma* etkinliği kişisel ve toplumsalın etkileşime girdiği yerde uygulanır. İnsani varoluş, ontolojik olarak konuşursak, eşzamanlı bir şekilde kişisel ve toplumsaldır. Bu, bireyle toplumun karşılığına ilişkin bir sorun değil, toplum içindeki birey sorunudur ve de toplumsal faktörlerden etkilenen bireyin içindeki toplum sorunudur. Ontoloji bize kişisel ve toplumsalın, tamamen birbirinden ayrı olarak değil de insani varoluşun birbiriyle bütünleşmiş boyutları olarak görülmesi gerektiğini öğretir (Thompson, 2013: 46). Başka bir ifadeyle, ontoloji nasıl insani bilimlerden önemliyse imgelem de o kadar önemlidir. Diğer bir örnekte ise yaşlı olgusundan tarihsel bir kesit verelim: Vizgotlar ülkesinin sınırlarında, Atalar Kayası denilen ve yaşamdan bıkmış yaşlıların üzerinden kendilerini aşağı attıkları bir kaya bulunurdu. Aynı âdetin Traklarda, Herullerde, vb. de bulunduğu görülüyor. Keos'da belli bir yaşı geçenler görkemli bir törende bir araya gelip güle

oyunaya baldıran zehri içerlerdi. Yüksek ahlaklarıyla tanınan Trogloditler'de ve Ser'lerde de aynı uygulama vardı. Bu toplumlarda yaşlılardan başka kadınların da kocaları ölünce kendilerini öldürmeleri çoğu kez istenmiştir (Durkheim 1992: 220-221). Yaşlılarla ilgili bu olay trajik görünebilir, ancak zamanla toplumun bakışında büyük bir değişiklik meydana getirdiği için yaşlılarla ilgili algı da zenginleşmiş ve onlarla ilgili yapılması gerekenler üzerinde durulmaya başlanmıştır.

Tartışmamızı şimdide yoksulluk olgusundan hareket ederek sürdürelim: Ekonomik büyüme sancıları çeken daha çok tüketime endeksli bir dünyada, yoksulluğun inatla sürmesi, düşünen insanların durup süregiden gelişmenin yol açtığı dolaylı kayıplar üzerine kafa yormaları için yeterli bir nedendir. İnsan hakları ve demokrasinin gelişiminin önündeki en büyük engel, artan yoksulluktur. Toplumsal eşitsizliklerin faturasının gideceği adres yoksullaşan kitlelerdir. Sosyolojik imgelemin arzuladığı birey, yoksulluğa yenik düşmeden gelişen sosyal bir varlıktır. Nasıl ki sosyolojinin sağlayabildiği aydınlanma, özgür iradesiyle seçen bireylere seslenir ve onların seçme özgürlüğünü zenginleştirmeyi ve pekiştirmeyi amaçlar ise sosyal meslekler de bu aydınlanma çatısı altında bireyin haysiyetine, değerine ve seçme özgürlüğüne yönelik bir pratiğin temsili olarak örgülenir. Devam ederse, sosyolojik aydınlanmanın bir gereği olarak daha canlı, daha etkili ve akılcı olabilecek şey ister kadın ister erkek bütün bireylerin onlara kaderleriymiş gibi sunulmakta olan yaşam biçimini gerçekten isteyip istemediklerine karar verme yetilerinin birincil koşulu kendi kendilerini şekillendirme ve kendilerini ortaya koyma becerileridir (Bauman, 2017: 21-301). Sonuçta sosyal bilim felsefesi Batı ve modernite orjinli olsa dahi felsefesinin temeli olan insana yardım düşüncesinin insanlık tarihiyle paralel giden bir gelişim çizgisi vardır. Sanayileşmiş Batı toplumlarının misyonu yardımlaşma uğraşlarını sosyal refah meslekleri çizgisine taşıırken, yeni sorun alanlarının varlığını ve giderek yayılışını sosyolojik aydınlanmaya ışık tutacak şekilde Beck'in şu kavramsallaştırmasından yola çıkarak sosyal bilim disiplini kabul edilen sosyoloji için de geçerli görmek gerekir. Şöyle ki, küresel risklerin yarattığı sorunlarla yüzleşen kozmopolit sosyal bilimler de siyasi suskunluğunu artık bozmalıdır. Toplum ve kurumları riskleri yeterince kavramsallaştırma yeteneğinden yoksundur, çünkü ulus devlet modernliğinin ilk kavramlarına takılmışlardır ve artık geçerliliği kalmamış olan bilimsel kesinliğe ve doğrusal ilerlemeye inanırlar. Kozmopolit sosyal bilimler ayrıca şu soruları da ele almalıdır: Nesnesinin -batı modernliğinin- hem tarihsel olarak eşsiz hem de evrensel olarak geçerli olduğunu şu ana kadar verili sayan bir sosyoloji, batılı olmayan risk toplumlarını nasıl anlayacaktır? Risk ile ırk, risk ile düşman imgesi, risk ile dışlama arasındaki içsel bağı çözmek nasıl mümkün olacaktır? Sosyolojinin zamanla gelişen çok kültürlü doğası, sosyal sorunlara insani çözüm çabası, sosyal adalet temelli toplumsal bütünleşme anlayışı, insan iyiliğine ve toplum esenliğine yönelik uygulaması bireyin ve toplumun mutluluğuna ve özgürleşmesine odaklıdır. Öte yandan herkes için bir sosyal güvenlik sistemi geliştirilmezse gelecekte bizleri yoksulluk tehdidi bekliyor. Herkes için asgari bir gelir yasal anlamda temin edilirse, yaşanan gelişmelerden herkes için bir parça özgürlük elde edilir. Günümüzde yaşadığımız toplum, büyük ölçüde risk toplumu, yani felaket toplumdur. Formülleştirecek: Bu toplumda, yoksulluk hiyerarşiktir, kirli hava tabakası demokratiktir. Unutmayalım da aynı zamanda risk toplumu bilim, medya ve bilgi toplumdur (Beck, 2014: 29-

49-226-365). Çoğalan sorunlar, çözüm önerileri, toplumsal muhalefet hareketleri, toplumsal uçurumlar, toplumsal çelişkiler, uzayan göçler, iç savaşlar, artan mülteci gecekonduları, uyuşturucu bağımlılığı, ekolojik yıkım, kadın ticareti, çocuk gelinler, yoksulluk, sokakta yaşayan ve çalışan her yaş grubundan insanlar artık bir çatı altındadır. Bu sorunların tam karşısında esenliğine erişmiş bireyin *sine qua non* koşulu ise gelişmiş toplumsal koşullar ve demokrasidir. Nasıl ki sosyolojinin ana hedefi, insan açısından özerklik ve özgürlüğün tesisi olmalıysa sosyal teorinin diğer disiplinlerine de bu görev düşmektedir. Kısacası bu tür bir sosyoloji, hedefine bireysel öz-farkındalığı, kavrayışı ve sorumluluğu koymalıdır. Sefaletle sürüklenen bir toplumsal düzenin, yani mutsuzluğun asıl sorumlusu olan düzenin insan yapısı, önlenebilir, varlık nedeni belirsiz ve değiştirilebilir doğasının üstünün örtülmesine, gizlenmesine ya da daha kötüsü, yok sayılmasına her kim, ister gönüllü olarak isterse doğası gereği, katkıda bulunur, bu sürecin bir parçası olursa o kişi ahlak yoksunudur ve suçu, tehlikedeki birine yardım etmemektir (Bauman, 2017: 302-306).

4. Sonuç ve Tartışma

Sosyal teoriler, kadın ve erkeklerin hayatı yaralayan, kısıtlayan, baskılayan veya örseleyen akla hayale gelmez toplumsal şeylere anlam verme teşebbüslerinden türer; sosyal teoriler, kendilerini dünyaya getiren siyasi ve ideolojik çalkantılarla doğrudan meşgul olduğunda ve bunları dönüştürmeye çalıştığında ve bu sırada kişisel ve toplumsal hayatlarımızın nasıl yaşanabileceğine dair alternatif vizyonlar sunduğunda değerli hale gelir (Elliot, 2017: 428). Sosyal teoride bir disiplin olmanın haklı gerekçeleriyle yetkinleşen sosyoloji, birey ve toplum odağında sürekli insan hakları ve özgürlükleri açısından yapılaşan bir içeriğe ve diyalektiğe sahip olagelmıştır. İnsan ve toplum ana konusu olduğundan durağan değildir. İnsan ve toplum gerçekliği değiştikçe, sosyoloji kendisini bu yeni durumlara göre konumlandırma becerisine sahipken, sosyal refah alanlarında uygulamayı gerçekleştiren meslek aktörünün sosyolojik imgelemi ise hem demokratik hem de yeterli bir insani gelişime bakışta umut dolu bir düzeyin temsili olmalıdır. Bu imgelemin var olmasına etken olan sosyal sorunlardan hareket ederek bakarsak, örneğin toplumsal cinsiyet üzerine bilgi sahibi olmak gereklidir, ancak toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin arkasındaki dinamiği çözümleyebilmek, bunun insan ilişkilerine ve sosyal refah alanlarına yansımalarını doğru okuyup bilimsel bir uğraş içinde bulunabilmenin zorluklarını anlayabilmek sosyoloji imgelemini içselleştirmekle mümkündür. Bauman'ın sıkça kullandığı "*sosyolojik aydınlanma ve sosyolojik düşünmek*" ile sosyoloji imgeleminin yetkinliğiyle, sosyolojik tutum edinilerek sosyal olguların değerlendirilmesi uygulayıcıya son derece önemli bir bakış açısı derinliği kazandırır. Az önce sözünü ettiğimiz toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelenin neden zor olduğunu daha genel hatlarıyla ele alırsak, erkekler ile kadınların eşitlenmesi, eşitsizlik gerektiren kurumsal yapılar dâhilinde mümkün değildir, tezini sorgulamaya cesaretle iten de bu bilimsel sosyoloji imgeleminin mesleki davranışa yansımalarıdır. Bu insancıl imgelemin teorik dayanaklarıyla ilgili her şeyden önce sosyolojide bilgi üreticilerinin büyük çoğunlukla fikir birliği sağladığı şudur: sosyoloji tarihsel yurttasa, özne olan bireye, sosyal devletin rol ve sorumluluklarına gönderme yapar. Diğer sosyal bilimler gibi Aydınlanmanın ve onun biliminin geleneksel mirasçısıdır (Beck, 2014: 165, Şeker,

2007: 96). Sosyolojik müdahaleye kaynaklık eden aydınlanmanın birikiminin yanında, uygulayıcının bilgisini ve imgelemine güçlü kılan bir başka şey ise insan ve sosyal çevreye ilişkin yeterli bir kavramsal düzeyinin ve öngörüsünün olmasıdır. Örneğin bu nedenle insan davranışını ve sosyal çevreyi anlamak bir takım çalışması içindeki uygulayıcılar için önemlidir. Bu niteliğiyle sosyolojik birikimden hareket ederek, meslek aktörlerinin insanların problemlerini çözmelerine ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarına yardımcı olurken, insanların sosyal çevrelerinde ne tür koşullarla yüz yüze kaldığını ve bu koşulların insan davranış ve işlevlerini nasıl etkilediğini bilmeleri gerekir. Kuşkusuz sosyal çevre çeşitli dinamiklerin etkisinde kaldığı için insanlar için değişkendir. Alan profesyonellerinin, insanların ne tür seçeneklere sahip olduğunu anlayabilmesi, böylece onların da ihtiyaç duydukları şeyleri edinebilmesi için, toplumsal çevreyi anlaması gerekir. Bunun için de yani insan davranışının anlaşılması ve değerlendirilmesi için insanın yaşam süreçleriyle ilgili bilgi sahibi olmaları gerekir (Zastrow, Krist-Ashman, 2016: 27-31). Bu noktada sosyal teoriye sosyoloji, sosyal çalışma ve psikolojinin katkısını en üst düzede görmek ve kabul etmek gerekir.

Son tahlilde *“gelişmiş birey, gelişmiş bir toplumun ürünüdür”* (Horkheimer, 2002: 150). Bu gelişimsel sürece etki eden sosyoloji, praxisi ile toplumun sosyal sorunlarına eğilirken sosyal ve ekonomik adaletin kurulumunda kendi kimliğini biçimlendirmeye de yapıcı yönde etki eder. Sosyoloji 21. yüzyılda bir hümanizmanın kurumsallaşmasını sağlarken, içeriğini tarihsel geçmişi ile sosyal sorunlara karşı ürettiği önerilerle belirleyecektir. Elbette şu da var, sosyologlar da sistemlerin insancılaşması için entelektüel bir misyona sahiptir. Mesleki uygulamalarının her aşamasında bunu bilmek ve mesleki genetiğine bunu kodlamak zorundadırlar. Bu nedenle, bir *“intelligentsia”* kurumudur da sosyoloji. Ancak diğer sosyal disiplinler gibi eksenini baştan itibaren modernite ve endüstri devriminin yapısı belirlediği için toplumsal sorunlara daha çok reformist çözümler arar (Şeker, 2004: 113, 2006: 98). Toplumsal eşitsizliklere reformist yanıtlar arama eğilimi onun kurgusunda başköşededir. Sosyal teorinin diğer sosyal bilimleri gibi... Sosyolojik imgelem bu bağlam üzerine sosyolojinin meslek tarihi ve deneyimiyle birlikte değerlendirilen, insanlığın insanlaşma tarihi söylemiyle zenginleşmeyi sürdürecektir. Kuşkusuz bu, insana hem değer veren hem de onu umut dolu kılmaya çalışan bir arayışta rasyonel bir sosyolojik imgeleme sahip uygulayıcılar için gerçekçi yaklaşımlarla belirlenmiş, kuramsal ve uygulama yönünden modellerden hareketle maddi bütün gereksinimleri toplumca ve eşit fırsatlarda sağlanmış olan insanlara sosyal refahın daha etkili, doyumlu ve strese kapılmadan sunulabilmesiyle mümkün olabilir (Berk, 2014: 130).

Yaşadığımız yüzyılda büyük çoğunluk açısından insani gelişim düzeyine baktığımızda, insanın elinde biçimlenen dünya pek de bir anlam ifade etmiyor... Savaş, göç ve yoksulluk dünyanın denklemini elinde tutan acı dolu süreçler... Bu nedenle toplumsal/sosyal sorunlar karşısında sosyolojik düşünmek, sosyolojik aydınlanmak, sosyolojik imgelemi içselleştirmek ve sosyolojik bir tutum takınmak sosyal teoriyle yakından ilgili disiplin ve mesleklerin başvuru kaynaklarıdır. Sosyolojik düşünmek nasıl ki çevremizdeki insanları, onların hasletlerini ve düşlerini, kaygılarını ve acılarını biraz daha iyi anlamamızı amaçlar, aramızdaki dayanışmayı, karşılıklı anlayış ve saygıya dayanan bir dayanışmayı, acılara birlikte

göğüs germe ve acıların neden olduğu kötülüğü ortaklaşa alt etme konusundaki dayanışmayı güçlendirir, başka hayat tarzlarını anlamamıza yardımcı olur, kısaca sosyolog aracılığıyla bireysel olandaki sosyal olanı, tikel olandaki genel olanı görmemize olanak sağlarsa sosyolojik imgeleme sahip bir sosyal teorisyen de sosyolojik aydınlanma/sosyolojik düşünmenin katkısıyla birey ve toplum sorunlarının çözümünde gelişen işleviyle bir eyleyen ancak olabilir. Kuşkusuz sosyolojinin geleceği en azından yakın geleceği, nasıl ki kendini insan özgürlüğünün hizmetindeki kültürel siyaset olarak yeniden kurma ve yeniden vücut bulma çabasında yatıyorsa, sosyal teorinin diğer file bekçilerinin geleceği de insan hak ve özgürlüğünün pratiğine yapacağı küresel eşitliğe hizmet eden giderek artan talep kârlığında ve toplumsallaşmasında yatmaktadır (Bauman, 2015: 19-26, 2014: 213). Dünya üzerinde toplum ve insan, iyiye doğru değişmek zorunluluğundadır. Bu değişimde sosyoloji de insana ve topluma umut vermek durumundadır.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2014). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm* (Çev: F. D. Ergun). İstanbul: Say.
- Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik düşünmek* (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite* (Çev: S. O. Çavuş). İstanbul: Can Sanat.
- Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum* (Çev: A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. Obirek, S. (2018). *Dünyaya ve kendimize dair* (Çev: B. Halaç). İstanbul: Ayrıntı.
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru* (Çev: K. Özdoğan, B. Doğan). İstanbul: İthaki.
- Berk, F. (2014). *Farklı devlet sistemlerinde karşılaştırmalı sosyal refah ve hizmet modelleri*. İstanbul: Sokak.
- Bove, J., Dufour, F. (2001). *Dünya satılık değildir. röportaj: Gilles Luneau*. (Çev: T. Y. Gürsel). İstanbul: İletişim.
- Derrida, J. (2006). *Gün doğmadan Elisabeth Roudinesco ile konuşma* (Çev: K. Sarılioğlu). İstanbul: Dharma.
- Durkheim, E. (1992). *İntihar* (Çev: Ö. Ozankaya). Ankara: İmge.
- Elliot, A. (2017). *Çağdaş sosyal teoriye giriş* (Çev: S. T. Afşar, A. Ö. Boyacıoğlu vd.). Ankara: Dipnot.
- Harari, Y, N. (2015). *Hayvanlardan tanrılara sapiens, insan türünün kısa bir tarihi* (Çev: E. Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal adalet ve şehir* (Çev: M. Moralı). İstanbul: Metis.
- Horkheimer, M. (2002). *Akıl tutulması* (Çev: O. Koçak). İstanbul: Metis.

- Fromm, E. (1989). *Yeni bir insan yeni bir toplum* (Çev: N. Arat). İstanbul: Say.
- Suchkov, B. (1976). *Gerçekçiliğin tarihi* (Çev: A. Çalışlar). İstanbul: Bilim.
- Şeker, A. (2004). *Küreselleşen dünyada geleceğin sosyal hizmeti* Ankara: Sabev.
- Şeker, A. (2006). *Sosyal hizmette paradigma arayışları* Ankara: Sabev.
- Şeker, A. (2007). *Sosyal hizmetin hayaletleri* Ankara: Sabev.
- Şeker, A. (2011). *Sosyal hizmetlerde etik* Ankara: Sabev.
- Teber, S. (1978). *Davranışlarımızın kökeni* İstanbul: Sorun.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (Çev: B. Yıldırım vd.). Ankara: Dipnot.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışmayı yapılandırmak* Ankara: Sabev.
- Tomanbay, İ. (2016). Sözcükler değişmeden süreçler değişemez: bilimde ve meslekte önce kavram. (Ed: P. Akkuş, Ö. B. Aktükün) *Sosyal Hizmet ve Öteki, Disiplinlerarası Yaklaşım* içinde (s. 10-40). İstanbul: Bağlam.
- Zastrow, C., Krist-Ashman, K. (2016). İnsan davranışı ve sosyal çevre. (Ed: D. B. Çiftçi). (Çev: A. Aydın, Ç. Karaca vd.) *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre 1* içinde (s. 25-93). Ankara: Nika.

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.